

Angående knoppölflaskor från Gullaskröv

(Det gäller alltså äldre bruna ev. gröna ölfaskor med riktig kork. Inom samlarkretsar påstås det att man aldrig gjort sådana i Gullaskröv. Här kommer några synpunkter.)

Inom Hälleberga socken finns/fanns glasbruken Målerås, Gullaskröv och Orrefors. Målerås har tillverkat knoppölflaskor. De är märkta med M på bröstet och i botten M.G.A.B 1900 + 1. Flera sådana flaskbottnar har påträffats vid en utgrävning i Målerås under sommaren 2011. Kompletta exemplar finns fast sparsamt. Orrefors har inte tillverkat knoppölflaskor.

Två km från Orrefors och 6 km från nuvarande Gullaskrövs brukssamhälle låg Gullaskrövs Säteri vars ägarförteckning börjar med Knut Silversparre redan 1651. Idag finns fortfarande spår som visar att platsen var värdig en adelsman. En bit från Orrefors på väg mot Fröseke finns en skylt mot "Säteriet". Bara ett par kilometer därifrån, låg även Orranäs säteri vid Orranässjön. Båda säterierna har i omgångar bebotts av släkten Silversparre. År 1726 var det Lars Johan Silversparre som ägde båda säterierna som då omfattade hela Orranässjön och stora omgivande skogar. Detta gjorde att han av myndigheterna beviljades att starta Orrefors järnbruk. Själv bodde han då på Gullaskrövs Säteri.

Ägare till Gullaskrövs säteri mellan 1883 och 1900 var greve Axel Emil Lewenhaupt. Gårdar som ingick var Willköl, Höneström och Silvereke.

Lewenhaupt ville pröva på att starta ett glasbruk. Han valde en plats på gården Willköl som ligger på hans mark, Gullaskrövs säteri. En orsak till valet var att kunna utnyttja den järnväg som funnits där sedan 1876, då mellan Nybro och Sävsjöström. År 1895 kunde han börja tillverka fönsterglas.

För att belysa utvecklingen anger jag direkta citat ut Torbjörn Fogelbergs utredning om Gullaskrövs Glasbruk med titeln: Gullaskrövs Fönsterglasbruk 1895-1921. Utredningen är inte mycket spridd men finns på biblioteket i Nybro och som komplement på denna hemsida.

"Av kommerskollegii fabriksstatistik för 1895 framgår också att Lewenhaupt ursprungligen byggde en hytta för fönsterglastillverkning med en 8-degelsugn, 1 sträckugn, 3 tempererugnar, 2 trummelugnar och 4 torkugnar och en kross. Redan följande år, 1896, byggde bruket ut med en gaseldad enkelvanna för butelj tillverkning och 8 kylugnar."

Det har varit delade meningar om när glasbruket anlades. Om man studerar husförhörslängder ser man att det varken under 1893 eller 1894 fanns några glasblåsare bokförda i Willköl. Däremot hade glasblåsarna anlant år 1895. Verksamheten drogs tydligen igång 1895, vilket Fogelberg i sitt tal påpekade när glasbruket hade 100-årsjubileum 1993.

Det har uttryckts en del tvivel på om man över huvud taget blåst flaskor i Gullaskröv. I Fogelbergs utredning hittar man dock följande:

"Tillverkningen beräknades till en början komma att uppgå till 9000 flaskor per dag. De formar man köpte under år 1896 från smedmästare J.E. Carlsson i Arboga, där det också fanns ett buteljglasbruk, var liksom verktygen nästan utan undantag, mer eller mindre felaktiga. En del 1/3 liters ölbuteljformar gick ej att sluta ihop utan det blev sömmar på flaskorna..."

Att man trots svårigheterna använde dessa former eller skaffade andra framgår av följande citat:

”Man gjorde ett uppehåll med buteljblåsningen från dagarna före jul 1896 och till en bit in i febr. 1897 då ca 350.000 st. 1/3 liters buteljer fanns i lager. Förutom 1/3 och 2/3 liters bruna öflaskor tillverkades även 1/2 och 1 liters cognacsflaskor...”

”...1/3 liters ölbuteljer kunde säljas till lägst 4 ¼ öre st. lastade lösa i godsfinka...”

”På nyåret 1898 låg 400.000 vanliga öflaskor i lager i Gullaskruf...”

”Då buteljtillverkningen definitivt ställde sig olönsam lades den ned på sommaren 1898.”

Det vore märkligt om inte åtminstone någon butelj från Gullaskröv har lyckats ”överleva” särskilt som de såldes till kunder i ett ganska vidsträckt område:

”Brukets bruna öflaskor såldes till Eslövs bryggeri, Finlands ångbryggeri i Kristianstad, Richters bryggeri i Malmö, Nässjö bryggeri, Stora bryggeriet i Stockholm, Sven P Allgulander i Gävle samt till kunder i Kalmar, Oskarshamn, Karlskrona, Uppsala och Växjö.”

Enligt Torbjörn Fogelberg tillverkades alltså buteljer vid sidan av fönsterglas under två år, 1896 till 1898. Efter detta övergick man till att enbart blåsa fönsterglas.

Gullaskruvs säteri köps upp av Orrefors

En virkespatron från Linköping, J.A. Samuelsson, köpte 1897 Orrefors järnbruk med tillhörande skogsegendomar. (Dock inte Gullaskruvs säteri som då tillhörde Lewenhaupt.) Dessutom hade Samuelsson startat en hytta för småglas och en för fönsterglas – i Orrefors. Nu bar det sig inte bättre än att Lewenhaupt dog i december 1899 och Samuelsson kunde då även köpa Gullaskruvs säteri, där Lewenhaupts glasbruk ingick. Orrefors drev nu två fönsterglasbruk.

Märkningar

Intressant för samlare av knoppöflaskor är märkningen. Det fanns en lag på att bruken skulle kunna identifieras och en viss standard var nödvändig för att flaskorna skulle kunna cirkulera mellan olika bryggerier i landet. Vad skulle Lewenhaupt märka sina öflaskor med? ”W” som i Willköl låg nära till hands. I länet fanns dock Westervik / Wenselholm. Kanske att ”W” inte var det bästa valet. ”G” som i Gullaskröv var en möjlighet eftersom Stora och Lilla Willköl låg på säteriets ägor. Gävle som flaskbruk fanns förstås varför val av beteckningen G kunde vara tveksamt. Möjligen om man i botten kunde komplettera med ett ”L” som i Lewenhaupt. G.G.L. borde kunna uttydas Gullaskruvs Glasbruk Lewenhaupt.

Tanken är kanske inte helt främmande. Jag citerar ett stycke av Fogelberg som handlar om märkningen av fönsterglas som tillverkades parallellt med flaskorna:

”Sommaren 1896 förstod man vid Gullaskröv inte klagomålen över glasets tjocklek, då det berömts för att vara tjockare än vid andra bruk. Däremot måste man medge att det på sista tiden kunnat vara renare. Då hade emellertid glasugnen och deglarna varit utbrända. Vid denna tid var brukets firmastämpel LGG (= Lewenhaupt Gullaskruvs Glasbruk).”

Jag tolkar Fogelberg som att brukets firmastämpel 1896 är LGG – för fönsterglas. Man har tydligen plockat upp namnet G som i Gullaskröv och L som i Lewenhaupt redan 1896, trots att glasbruket låg på mark som tillhörde Willköl – dock under Gullaskrövs säteri.

Under något år lär bruket ha använt sig av namnet Willköls Glasbruk, men av olika skäl var det lämpligt att byta för att inte förväxlas med andra redan etablerade bruk. Det gällde tydligen både fönsterglas och flaskor.

Det finns en förklaring till varför själva brukssamhället döptes efter säteriet Gullaskröv. En poststation skulle öppnas i det spirande glasbrukssamhället. Willköl var det namn som låg närmast till hands. Det blev dock avslag eftersom ett Vinköl redan var registrerat och risk för förväxling var uppenbar. Poststationen och därmed hela samhället fick heta Gullaskröv och invigdes 1 nov 1899. (Holmström, Hällebergaboken 1990.)

”GG” blev firmamärket för Gullaskrövs glasbruk efter att Orrefors tog över enligt en katalog från 1902. Avtrycket från Lewenhaupt var nu borta.

Några tänkbara tolkningar

Vi har träffat på ett par flaskor i nuvarande Gullaskrövs samhälle med G på bröstet och G.G.L. i botten. De rymmer 1/3 liter och är bruna. Inget årtal finns i botten, vilket tyder på att de är tillverkade före år 1900, då en lag om årtalsmärkning kom. Det var dåvarande ägaren till glasbruket William Stenberg som hittade en av dem och tog hem den till sitt hem. Han tog över bruket 1927 och var dess ägare till 1967. Han var tidigare, tillsammans med sina bröder, stora tillverkare av järnformar till pressglas. Fabriken låg i Lindås utanför Emmaboda. Han formgav en hel del av glasbrukets produktion. Detta måste framhållas för att förstå att han inte samlade tomglas på hyttbacken. Han hade möjlighet att kontrollera flaskans ursprung med arbetare som varit med under Gullaskrövs korta flaskperiod. Buteljer från t.ex. Östervik var troligen betydligt vanligare fynd på sågbacken nära hyttan. Orsaken till att flaskan funnits i hans hem bör vara att den var ett led i brukets historia. Den var för övrigt med på brukets jubileumsutställning 1995.

Auktoriteten inom området Lars Sahlin antar i sin bok att flaskor med beteckningen G.G.L. kommer från Gävle. Det kan förstås vara helt riktigt. En annan möjlighet kan vara att de faktiskt kommer från Gullaskröv. ”L” står i så fall för Lewenhaupt. Det finns enligt Sahlin en märkning för buteljer gjorda i Gävle, ett G på bröstet, svagt markerat så att det kan liknas vid ett ”C”. Sahlin skriver också att området där glasbruket låg kallas ”Löten”, som kan förklara varför man på vissa Gävleflaskor hittar G.G.L. i botten. (Det finns buteljer märkta med G på bröstet och med texten GEFLE i botten.)

Buteljbruket i Gävle var enligt Sahlin igång redan 1893. Bruket kunde utan risk för förväxling välja ett G som beteckning. Lewenhaupt startade med buteljtillverkning 1896. Det borde rimligen vara det glasbruk som kom efter som hade anledning att hitta på en avvikande beteckning, t.ex. komplettera med G.G. L.i botten ?

Om nu sådana flaskor (G.G.L.) påträffats i Gävletrakten kan det bero på att Gullaskröv sålde en del flaskor till Gävle och Stockholm. Fogelberg uppger att flaskor såldes mest i södra Sverige men, som tidigare nämnts, även till en Sven P. Allgulander i Gävle.

Det har tillverkats en begränsad mängd Gullaskrövflaskor under de två år man höll på, men de kan inte bara ha försvunnit. I alla samlingar borde åtminstone någon procent komma från

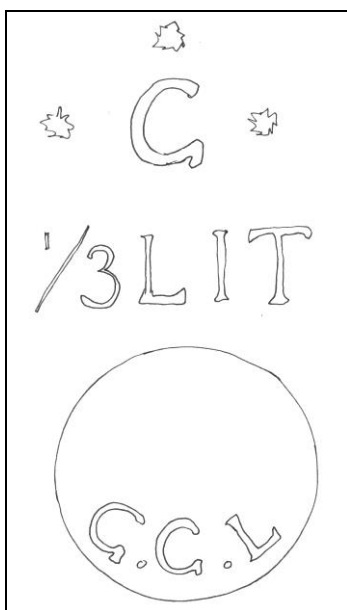
Gullaskruv, om man räknar på Gullaskruvs andel av den totala mängden buteljer som blåstes. Det böra vara tolkningen av beteckningarna som gör att de hittills fört en anonym tillvaro. Jag har plåtat en av de tänkbara "Gullaskruvarna" och gjort en skiss som visar hur jag uppfattar stämplarna. Jag har begränsad erfarenhet av detektivarbete runt knoppölflaskor och behöver hjälp med att ställa de rätta frågorna. Jag är inte samlare men det vore intressant att få ordning på Hällebergas rika glasbrukshistoria

Detta är en s.k. knoppölflaska där mynningen förslöts med en kork. Det var detta exemplar som Stenberg tog vara på för att visa brukets historia.

Flaskan är fotograferad hemma hos Marianne Andersson, dotter till William Stenberg.

Ett försök att återge märkningarna på en förmodad Gullaskrufflaska.

Björn Arfvidsson på Smålands museum reagerar på texten ovan i ett mejl om GGL-flaskor.

Hej Dick!

Verkligen intressant må jag säga, och detta förstärker faktiskt mina egna tankar kring gullaskruffsproduktionen av flaskor.

Jag har stött på mysteriet innan, och min motivering till att G + GGL är från Gullaskruf är följande:

I vår samling har vi 5 st flaskor med "G" på bröstet. Samtliga sägs komma "troligen från Gefle", men man ska inte ta för givet att den som registrerade visste något om flaskor...

3 av flaskorna är märkta "G" på bröstet och "G.G.L" i botten. De har alla attribut som en flaska ska ha som är tillverkad mellan 1890 och 1900, d.v.s. flaskor före 1886 var märkta med bokstav för bruket + 1/3 (fast skrivet med 1 över en vågrät linje och 3 underst) samt "LITER" utskrivet som ett helt

ord. Efter 1890 togs detta bort och istället skrev man "1/3 LIT." och från 1900 satte man årtal i botten. Jag har hittills inte stött på en "G.G.L-flaska" med årtalsbestämning, vilket hade förstört denna tes om att dessa är gjorda i Gullaskruf (eftersom tillverkningen av flaskor slutade 1898).

Sedan kommer vi till det verkligen intressanta: De 2 återstående flaskorna! För det första är märket "G" på bröstet inte exakt likadant som på de tre redan beskrivna flaskorna, och när man vänder på en av dem står det "GEFLE" i botten, samtidigt som även denna flaska har alla attribut som talar för att den är gjord mellan 1890 och 1900. Den andra har istället "1900+8" i botten.

Detta säger mig att flaskor tillverkade i Gefle 1893-1900 hade ett "G" på bröstet och "GEFLE" i botten, medan de som tillverkades 1900-1918 hade "G" på bröstet och årtal i botten.

Jag har mycket svårt att tänka mig att Gefle tillverkade flaskor med två olika märkningar i botten under samma period (1893 – 1900) och därför är jag (tills jag blir överbevisad) hyfsat säker på att "G" + "G.G.L" är gullaskrufsflaskor. För så vitt jag vet finns inget annat bruk som börjar på "G"?!
Tack för intressant skrift Dick!

Hälsning från Björn

Fogelbers utredning om Gullaskrufs tidiga historia är föga spridd. Jag har fått den i min hand av en hängiven flasksamlare, Nils Rosander i Nybro. Han var en personlig vän till Fogelberg. Jag skannar denna och lägger den bredvid på samma hemsida www.digdok.se / Dick